

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-48>

УДК 338.22

Корсакевич С.С.

Інститут соціальної і політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

«ІННОВАЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ» В УКРАЇНІ ЯК ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПОКАЗНИК КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇНИ

Анотація. У статті представлено аналіз феномену «Інноваційної спроможності» в Україні на основі рейтингів Глобальної конкурентоспроможності країн, рейтингів Європейського інноваційного табло IUS 2018-2019 та ін., підкреслено основні чинники формування конкурентоспроможної інноваційної діяльності на теренах України та поза її межами. Спробою автора було комплексно розглянути поняття «Інноваційної спроможності», як одного з рушіїв інтелектуального і економічного розвитку в Україні. Також у статті запропоновано переглянути нині існуючі правові, податкові та економічні підходи щодо регулювання інноваційної спроможності та інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інновації, інноваційна спроможність, інноваційна діяльність, конкурентоспроможність, інтелектуальна власність, інтелектуальний потенціал, інвестиційний клімат.

Korsakevych Sviatoslav

Institute of Social and Political Psychology of the
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

"INNOVATIVE CAPACITY" IN UKRAINE AS A POLITICAL AND ECONOMIC INDICATOR OF COUNTRY COMPETITIVENESS

Summary. The article presents an analysis of the phenomenon of "Innovation Capability" in Ukraine based on the ratings of Global Competitiveness, ratings of the European Innovation Scoreboard IUS 2018-2019, etc., emphasizes the main factors in the formation of competitive innovation in Ukraine. The author's attempt was to comprehensively consider the concept of "Innovation Capability" as one of the drivers of intellectual and economic development in Ukraine. The article also proposes to review the current legal approaches in which the Law of Ukraine "On Innovation" treats innovations as "newly created (applied) and (or) improved competitive technologies, products or services, as well as organizational and technical solutions of production, administrative, commercial or other nature that significantly improves the structure and quality of production and (or) the social sphere" – and as a result should improve the economic and social welfare of the country. The article also highlights some tax mechanisms for regulating innovation, such as those introduced by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the adoption of Resolution №496 in June 2019, according to which the amount of fees for registration of intellectual property rights has only increased. This, in turn, in our opinion, is also reflected in Ukraine's innovation capability and should be revised in order to increase the number and quality of innovations. Historical and economic approaches to the regulation of innovation capacity and innovation activity in Ukraine on the basis of those sample indicators that are presented in the article in accordance with world rankings are considered. We consider innovation and innovative activity as an important additional engine for Ukraine's economic development and increasing its competitiveness on world markets. And this gives us the opportunity to consider in this article innovations, innovation potential, innovation activities of Ukraine in various relationships within state institutions, Ukrainian economic and legal realities and world experience – as an attempt to identify and explain our Ukrainian "strong" and "weak" "aspects of innovation capacity.

Keywords: innovations, innovative capacity, innovative activity, competitiveness, intellectual property, intellectual potential, investment climate.

Постановка проблеми. На сьогодні існують різні підходи до аналізу та оцінювання результатів інноваційної спроможності, її впливу на економічний розвиток країн, регіонів, різних галузей: на основі набору показників, експертних оцінок, з використанням інтегральних індикаторів або економіко-математичного моделювання.

В цілому залишається зрозумілим, що в інформаційно-технологічну еру інноваційна діяльність стає одним із провідних стимулів розвитку країн та їх визнання на світовій арені.

Актуальність постановки питання про інноваційну спроможність та інноваційну діяльність в Україні зумовлюється тим, що ці феномени тре-

ба розглядати у перспективі як одну з можливих переваг України на світових ринках.

Аналіз останніх публікацій за нашою темою свідчить, що чимало науковців переймалися питанням щодо інноваційного розвитку країни, серед них Амоша О.І., Богомоллова А.В., Кожухар В.М. та ін., але феномен інноваційності заслуговує подальшого опрацювання в контексті нових глобальних рейтингів та показників. Вагому роль відіграють дослідження інноваційності зарубіжних вчених, таких як: Й. Шумпетера, Ю. Гохберга, Є. Менсфілда та ін.

Мета даної статті полягає в тому, щоб запропонувати розширений аналіз ситуації з інноваційною спроможністю в Україні та підкреслити

показники, які мають ключове значення для формування конкурентоспроможної інноваційної діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. В цьому огляді ми будемо користуватися рейтингом за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2018 року (табл. 1).

Отже, станом на 2018 рік Україна посідала 58 місце зі 140 можливих за показником «Інноваційна спроможність». Де «1 місце» – найкращий результат, відповідно «140 місце» – найнижчий. Індикаторами «яскравості та ефективності» інноваційної спроможності для країн є 10 підпунктів (табл. 1).

Таблиця 1

World Economic Forum, The Global Competitiveness Report 2018 (Індекс глобальної конкурентоспроможності 2018)

12. Інноваційна спроможність	58
12.01 Диверсифікованість трудових ресурсів	62
12.02 Ситуація з розвитком кластерів	106
12.03 Міжнародне співробітництво у сфері реєстрації спільних винаходів	56
12.04 Багатостороннє співробітництво	56
12.05 Наукові публікації	50
12.06 Заявки на патенти	62
12.07 Витрати на науково-дослідні роботи	56
12.08 Якість дослідницьких установ	44
12.09 Досвідченість покупця	74
12.10 Заявки на товарні знаки	60

Уявімо ці 10 індикаторів на графіку осі «x» та «y». Варто звернути увагу, що «Ситуація з розвитком кластерів» (106 місце) та «Досвідченість покупця» (74 місце) найбільш проблемні ділянки на нашому графіку і вимагають пояснення.

Чи означає це – що кластери, як форма партнерських взаємостосунків об'єднаних спільною географією і спільною метою структур, для правління країни, для бізнесу, для компаній-виробників не мають потреби? Актуальність розвитку кластерів постане в новому світлі через реформу децентралізації та створення ОТГ в Україні, цей процес вже почався і змістовно має звернути увагу на себе компаній, організацій в споріднених галузях для подальшої спільної діяльності, в т.ч. інноваційної. Це стосовно кластерів.

«Досвідченість покупця» – в нашому випадку мова скоріше про спрямованість наших громадян на дешеві продукти та послуги або на зовнішню сторону продуктів та послуг. Але це можна трактувати і як низьку досвідченість. Хоча на мій погляд доречніше говорити про не найкращі умови життя громадян та про низьку інформованість громадян у сфері якості товарів, прав споживача та ін. Тож запит «покупця» на справжні інноваційні продукти замалий: по-перше такий продукт не по кишені, по-друге реальні потреби і консервативні звички сповільнюють рух в перспективу.

«Якість дослідницьких установ» (44 місце) та «Наукові публікації» (50 місце) заслуговують найвищих показників і як наслідок довіри з боку влади, бізнесу. При цьому немає підстав стверджувати, що бізнес або держава на достат-

ньому рівні опікуються, фінансують, залучають до спільних проєктів дослідницькі установи і науковців з метою отримання практично-значущих результатів.

Ще 6 індикаторів залишаються на одному, приблизно середньому рівні (від 56 місця до 62 місця) уявного графіку. І ці показники потребують окремого дослідження – тому що на перший погляд і у порівнянні з іншими країнами, між цими показниками є пряма кореляція.

Розглянемо більш детально «Інноваційну спроможність». Зрозуміло, що цей показник неможливо дослідити окремо від інших. Тому, спробуємо **як один із варіантів**, розглянути порядок взаємозв'язку з іншими показниками за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2018 року зображений на рис. 1.

1) Інститути – чи орієнтована влада на інновації? Де можна безпечно розробляти і створювати інновації на початковому етапі?

2) Фінансова система – як забезпечити фінансування інноваційної діяльності? Чи доступне лояльне кредитування, а ще краще інвестиції?

3) Ринок товарів – де місце на ринку для нової продукції з різних галузей? Кому потрібні інновації (яка цільова аудиторія послуг і продуктів)? Яке ціноутворення?

4) Кваліфікація – хто може і здатен створювати майбутнє? Як цьому навчити (освітня складова)?

На мою думку ці та інші питання постають перед державою, яка прагне інноваційної спроможності.

Додатково, ознайомившись з іншими рейтингами щодо конкурентоспроможності України, в тому числі інноваційної, було б доречно звернути увагу на **Innovation Union Scoreboard – IUS 2018-2019**.

IUS 2018-2019 (Європейське інноваційне табло) відображає основні індикатори оцінки ефективності функціонування національної інноваційної системи країн ЄС та країн-партнерів ЄС. Всього табло налічує 80 показників. В даному огляді акцент робимо на сильних сторонах України.

При цьому показники критерію «глобальні знання», як запорука інноваційності, характеризують Україну як країну зі значним кадровим потенціалом. Про це свідчить підвищення позицій за такими показниками, як «робоча сила з вищою освітою» – 2 місце, «дослідники» – 48 місце, «наявність науковців та інженерів» – 24 місце (рис. 2).

Частка **експорту з високою доданою вартістю (на мій погляд, тут можемо розглядати експорт, і як кінцевий продукт інноваційної діяльності) зменшилася** – Україна змістилася в рейтингу на 6 позицій (рис. 2).

Це при тому, що Україна має виробничі потужності але чомусь не перетворює нові об'єкти інтелектуальної власності тих же науковців або інженерів у готовий, конкурентний продукт на світових ринках.

Розглядаючи інновацію – як винахід, який знайшов практичне використання (за Й. Шумпетером), варто висвітлити деякі процеси і проблемні «зони» у сфері інтелектуальної власності в Україні.

Ще на початку незалежності, у 90-ті роки на балансі України могли б бути різні нематеріальні активи, серед яких і розробки НДІ, держкомпа-

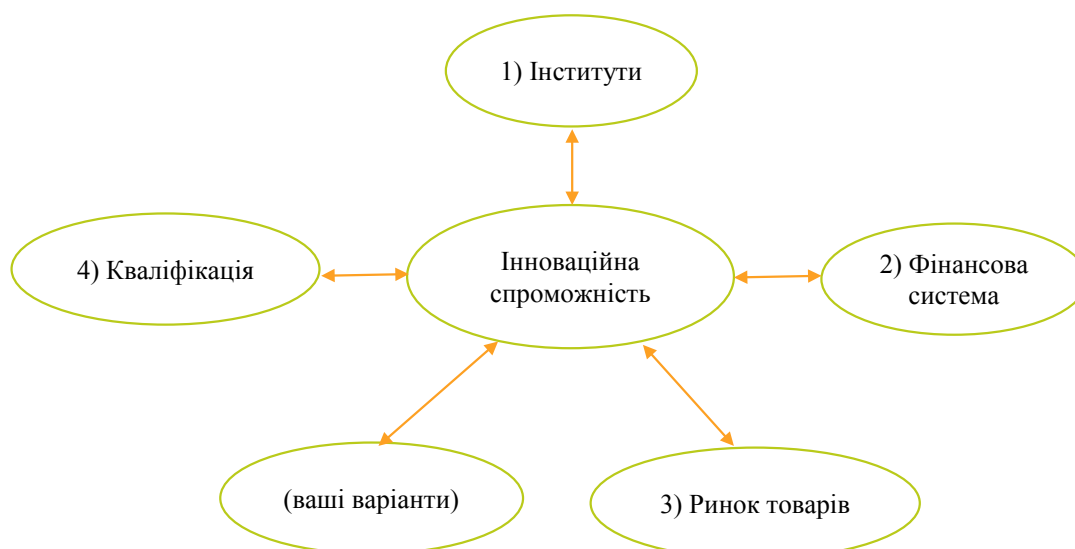

Рис. 1. Схема взаємозв'язків Інноваційної спроможності на основі Індексу глобальної конкурентоспроможності 2018 (як приклад)

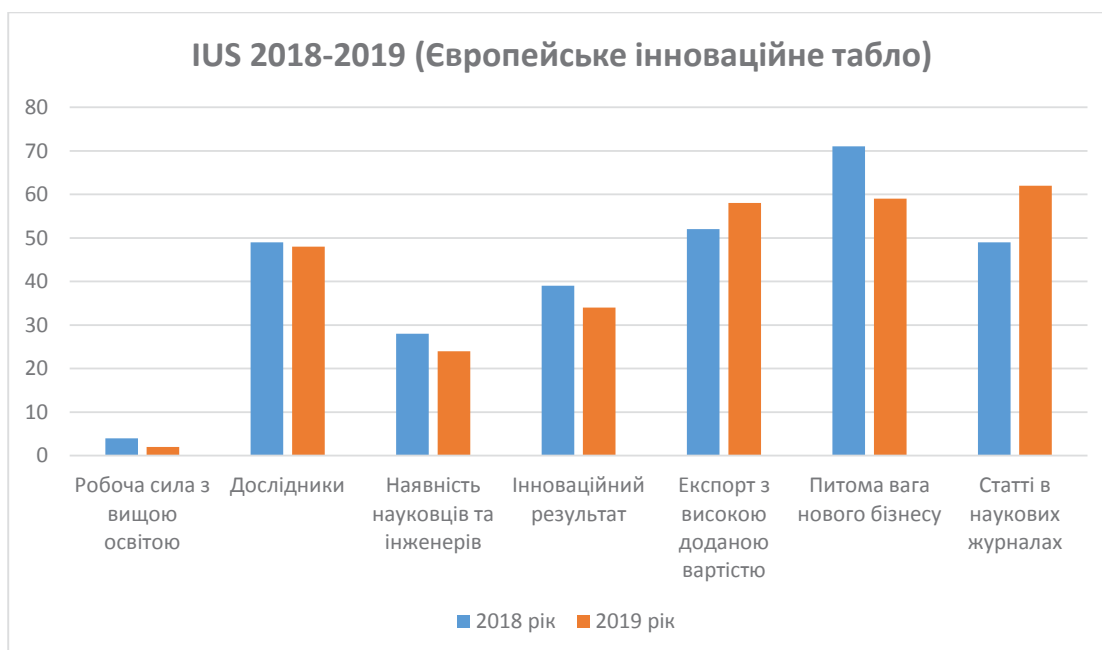

Рис. 2. Європейське інноваційне табло. (Дані наведені відповідно до умов дослідження: всього досліджувалися – 120 країн, чим ближче показник наближається до 1 – тим краще ситуація за обраним критерієм)

ній, окремих науковців, винахідників. Що в свою чергу стало б конкурентною перевагою України на світовому ринку. Але... Цього не відбулося.

Результат своєї винахідницької діяльності разом із фінансуванням, українським винахідникам та науковцям забезпечували компанії з іноземним капіталом, громадські організації зареєстровані за територією України замість країни громадянства. Тож Україна так і не побачила у повному обсязі новітні розробки вітчизняного виробництва.

В постіндустріальні часи, нематеріальні активи займають все більш значуще місце. За словами Сергія Матвеева (президент Федерації інтелектуальної власності РФ), якщо ми візьмемо топ-500 компаній світу, то виявиться що їх

інвестиції в нематеріальні активи досягатимуть до 94% від загального об'єму. Додаємо також, що наявність на виробництвах так званих «патентних портфелів» позитивно відображається на капіталізації підприємства і стає конкурентною перевагою на ринку.

У зв'язку із таким розвитком подій багато країн спрощують на законодавчому рівні процедуру реєстрації інтелектуальної власності, знижують збори за таку реєстрацію з метою формування сприятливого інвестиційного клімату.

В той же час за останні роки Україна тільки підвищувала суми зборів за реєстрацію прав інтелектуальної власності, у червні 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову

№ 496, відповідно до якої, наприклад реєстрація торгової марки (ТМ, знака) тепер коштує 4000 грн замість 1000 грн. Ще по 4000 грн. потрібно сплатити за кожен додатковий клас. А за використання слова "Україна" в ТМ доведеться заплатити 24 000 грн. І при цьому терміни розгляду заявок на реєстрацію права інтелектуальної власності залишаються без змін, наприклад ТМ від 12 до 18 місяців, а винаходи до 24 місяців. На даний момент підвищення суми зборів не сприяє якості наданих державою послуг, разом із тривалими термінами по розгляду інноваційних заявок це тільки «відштовхує» національного заявника (винахідника), а разом із ним і прогрес.

Розглядаючи сферу інтелектуальної власності, як один із двигунів «Інноваційної спроможності» України, ми зрозуміємо що ця сфера вимагає більшої публічності і як наслідок адекватної оцінки з боку суспільства, інвесторів та Уряду.

Після чого стане можливим впровадження фінансових, податкових, кредитних або інших пільгових засобів задля стимулювання національного винахідництва та його трансферу у промисловість, з метою отримання якісного продукту з високою доданою вартістю та покращення інвестиційного клімату в Україні.

Ще один цікавий критерій інноваційності згідно з доповіддю «Глобальний індекс інновацій 2018», підготованою Корнельським університетом, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності «Експорт ІКТ послуг у відсотках від загального обсягу торгівлі (15-е місце посідає Україна зі 126 країн світу)».

На мій погляд це свідчить, про те, що наші (українські) програмісти, ІТ-спеціалісти з back і front зон своєї галузі надають свої послуги і інтелектуальний потенціал у користування іншим країнам через компанії, фірми, корпорації, які в свою чергу трансформують інтелектуальний потенціал наших громадян і їх послуги у новітні розробки, інноваційні продукти, винаходи тощо. Така моя думка також відповідає експертній позиції викладачів зі Школи Політичних Лідерів. А Україна залишається лише стороннім спостерігачем цього процесу. Можливо є сенс стати користувачем і контролером подібних процесів, через НПА та їх механізми забезпечити регулювання сфери галузевих інновацій та ринку ІКТ послуг? І саме на державному рівні – бо зрозуміло ж, що ця сфера швидко розвивається і закони, які прийняті навіть в 2000-х роках вже не актуальні.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р., № 40–ІV. URL: <http://www.zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.05.2020).
3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року № 537–V. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.05.2020).
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 11.07.2001 р., № 2627-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.05.2020).
5. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 11.07.2000 р., № 1771–III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 29.05.2020).
6. Про затвердження Порядку сплати зборів за дії, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності : Постанова КМУ від 23.12.2004 р., № 1716. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 30.05.2020).
7. Амоша О.І. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення. Економіст. 2008. № 6. С. 28–34.
8. Європейське інтерактивне табло інновацій у світі. URL: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/innovation/scoreboards_en (дата звернення: 31.05.2020).

Проблема інноваційної спроможності в тому, що часто проаналізувати потенціал нових розробок (як технічних, так і культурних, освітніх) у такому мінливому і швидко-темному світі ми можемо тільки ретроспективно (ex post). Згадаємо скепсис і недооцінку компаніями, державними інститутами свого часу ідеї щодо телевізорів, комп'ютерів, електродвигунів тощо.

Перспективна же оцінка інновацій (ex ante) здійснювалася або оборонно-промисловими комплексами або незалежними геніями суспільства. В першому випадку держава враховувала прогнози, в другому – намагалася залучити до виконання поточних цілей, відкладаючи майбутнє на потім. Але ж творчий процес у якому народжується інновація – це і є майбутнє, як його відкладати?

Висновок. За відсутності загальнонаціональних програм з розвитку інновацій (для прикладу див. Додаток 1), не маючи податкових спеціалізованих підходів щодо регулювання ринку ІКТ, без фінансових та пільгових засобів стимулювання національного винахідництва та його трансферу у промисловість Україна сповільнюється у своєму розвитку.

На прикладі багатьох успішних економічно країн, ми побачили, що інвестиції у нематеріальні активи, в тому числі в інтелектуальну власність стимулюють пошук і реалізацію більш ефективного виробництва та ведення бізнесу. Вкладення у нематеріальну сферу, або інтелектуальні інвестиції, – це фінансування об'єктів інтелектуальної власності, що впливають з авторського права і можуть бути залучені у промисловість та бізнес в Україні. Це в свою чергу додає практичної значущості винаходам, корисним моделям та іншим інноваційним рішенням, які можуть стати додатковим двигуном вітчизняної економіки. Адже такі новостворені або вдосконалені технології, продукти та послуги матимуть більш високу цінність та вартість на зовнішніх світових ринках.

Також проаналізувавши науково-дослідницьку сферу в Україні, можна припустити, що це недооцінена сфера, на яку варто державі та бізнесу звернути увагу. На наш погляд, основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал і дослідження, а також знання й результати наукових досліджень, які можуть бути інтегровані в промисловість, виробництво товарів та послуг. Їх ефективна реалізація і може стати головною конкурентною перевагою України.

9. Глобальний індекс конкурентоспроможності. URL: <https://gtcistudy.com/wp-content/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf> (дата звернення: 01.06.2020).
10. Романов В.Є., Рудік О.М., Брус Т.М. Вступ до державної політики : навч. посібник. Київ : Міленіум, 2004. 191 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141.
2. Zakon Ukrainy "Pro innovacijnu dijajlnistj" vid 4 lypnja 2002 r., # 40–IV [Law of Ukraine "On Innovation" of July 4, 2002, № 40–IV]. Retrieved from: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>
3. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady rozvytku informacijnogho suspiljstva v Ukraini na 2007–2015 roky» [Law of Ukraine "On Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007–2015"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua>
4. Zakon Ukrainy «Pro avtorsjke pravo i sumizhni prava» [Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua>
5. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu prav na vynakhody i korysni modeli» [Law of Ukraine "On protection of rights to inventions and utility models"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Postanova KМУ # 1716 «Pro zatverdzhennja Porjadku splaty zboriv za diji, pov'jazani z okhoronoju prav na ob'jekty intelektualnoji vlasnosti» [Resolution of the Cabinet of Ministers № 1716 "On approval of the Procedure for payment of fees for actions related to the protection of intellectual property rights"]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua>
7. Amosha, O.I. (2008). Innovacijnyj shljakh rozvytku Ukrainy: problemy ta rishennja [Innovative way of development of Ukraine: problems and solutions]. Economist, no. № 6, pp. 28–34.
8. Jevropejske interaktyvne tablo innovacij u sviti [European interactive innovation board in the world]. Retrieved from: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/innovation/scoreboards_en
9. Hlobalnyi indeks konkurentospromozhnosti [The Global Competitiveness Index]. Retrieved from: <https://gtcistudy.com/wp-content/uploads/2019/01/GTCI-2019-Report.pdf>
10. Romanov, V.Y., Rudik, O.M., & Brus, T.M. (2004). Vstup do derzhavnoji polityky: Navch. posibnyk [Introduction to public policy]. Kyiv: Milenium, 191 p.

Додаток 1

Деякі програми спрямовані на розвиток соціального капіталу і інновацій, як додаток для роздумів

«**Horizont 2020**» – це найбільша програма досліджень та інновацій в ЄС, яка має фінансування майже 80 мільярдів євро за 7 років (2014–2020 рр.) – крім приватних інвестицій, які залучать ці гроші. Це обіцяє більше проривів, відкриттів та першості у світі, виводячи чудові ідеї з лабораторії на ринок. «Горизонт 2020» – це фінансовий інструмент, що реалізує Інноваційний Союз, провідна ініціатива «Європа 2020», спрямована на забезпечення глобальної конкурентоспроможності Європи.

Програма **COSME** – програма ЄС щодо конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу (МСП). Він триває з 2014 по 2020 рік, плановий бюджет – 2,3 мільярда євро.

З східних партнерів (Україна, Вірменія та Молдова) беруть участь у програмі конкурентоспроможності підприємств та малих та середніх підприємств (COSME).

А які глобальні програми з розвитку інноваційності є в Україні? Нехай це риторичне питання нагадує нам про можливості які варто створювати і використовувати.